

СССР

„ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ“, бр. 11, 1987

Брой 11 е посветен на 70-годишния юбилей на Октомврийската революция. Началните думи на уводната статия, озаглавена „Октомври и културата“, гласят: „За да осмислим днес правилно седемдесетгодишния опит на съветската литература, необходимо е да я представим преди всичко в пълния ѝ обем. Твърде дългого премълчаване и изолиране на някои имена осветляваха невярно общата картина, в литературата се образуваха явни празнини, а в литературната наука — пропуски.“

Възстановяването на премълчаваните имена обаче — изтъква се по-нататък, — бъжеждането в литературен оборот на отлчлени някого произведения ще помогнат да се възсъздаде пълният обем на съветската литература само ако не бъдат забравяни или не минаат на втори план художниците, чийто авторитет си остава непокатан. Тяхното творчество поначало е добре изучено — задачата се състои в това по-задълбочено да се осмисли опитът на класиците в контекста на съвременните обществени и литературни събития.

Статията на Наталия Иванова „Бащите и децата на епохата“ е посветена именно на такива произведения, които са стигнали до читателя с голямо закъснение не по вина на техните автори.

По съвзвездieto на възврънатите имена, по заглавията на произведенията се вижда как дебелите списания (имат се предвид „Новый мир“, „Дружба народов“, „Октябрь“, „Знамя“) героично се опитват да запълнят празнината, създавана десетилетия. Литературата катастрофално не е получавала „храна“, била е на оскъдни дажи и това едва не доведе до дистрофия, един от застрашаващите признаци на която беше сивият поток — пише Н. Иванова.

Извършващото се възстановяване, горещо поддържано от читателите, съсем не се посреща одобрително от всички литератори. И това е лоялно. След като предоставят по-голямата част от страниците си на публикациите на възстановените произведения, списанията са изместили онези съвременници, които бяха свикнали да се разполагат там представително, като господари. В основата на неолобренето на тези полнига на списанията лежи заплахата от „намаляване на жизненото пространство“. Действително публикуването на неизвестните на широката читателска публика

ръкописи на прозаисти като М. Булгаков или А. Платонов разкрива освен всичко друго и истинското равнище на редица произведения, „заселили“ списанията през 70-те и началото на 80-те години. Въпреки сегашната ситуация съществува стремеж отново да бъде „забранена“ литературата от миналите години, която се е разпространявала от ръка на ръка в преписи, отпечатъци, в отделни книжни издания от типа на тези на литературните паметници, сякаш тази литература е лишена от актуално социално-нравствено значение. Възвръщането в литературата на крупни произведения — акт на несъмнена справедливост — беше прибързано обявено за... „некрофилство“ (терминът принадлежи на П. Проскури) — изтъква авторката.

Желанието да запазят монополно право над истината ръководи тези, които продължават въпреки новоразкритите факти да настояват за „теглната“ веднъж завинаги черта.

Н. Иванова се спира подробно на двете поляризиращи позиции — от една страна, тези, които предпочитат забравата, и от друга — тези, които се опитват да събудят спомена за „най-близката история“. Изтъкната е съществената разлика между позициите на тези, които настояват „да не се рови миналото“, да се сълюдава баланс между „грешките“ (а „грешките“ може да са и престъпления) и постиженията, и позицията на тези, които настояват за безстрашно изследване на цялата история на нашето общество. Такава е позицията на филма „Покаяние“ на Т. Абуладзе, който защитава следната гледна точка: не можеш да погребеш своето болно минало. Неизживяно, то отмидава. Ако „не ровим“, то при първа възможност времето ще се опита, както това се случи вече в средата на 60-те години, когато върху общественото съзнание в страната се стовариха нови съкрушителни удари — само че не „преки“, не „в челото“, както през 30-те и 40-те години, а по друг начин.

Един от най-острите дискусии въпроси на прелома на 60-те години върхът за историята. К. Симонов в статията си от 1965 г. „Уроците на историята и дългът на писателя“ (напечатана едва сега в юнския брой на сп. „Наука и жизнь“) говори за „насилствено забавеното раждане“ на нашата мемоаристика за войната. Тези думи — пише Н. Иванова — прилягат точно и към днешната литературна ситуация — днес са литературни събития произведения, „заченати“ именно в 60-те години, а „раждането“ им става едва днес. Романът „Новото назна-

чение" е завършен от А. Бек през октомври 1964 г. Публикацията на романа на А. Рибакон „Децата на Арбат" е обявена от списание „Новый мир" още през 1966 г.; романът „Изчезването" на Ю. Трифонов е започнат през втората половина на 60-те години; В. Дудинцев датира началото на работата си над романа „Белите одежди" в 1966 г.

Да — пише Н. Иванова, — „раждането" беше забавено. Но „зачатието" трябва да се смята реален резултат от историческата ситуация през 60-те години, от придобиването на вътрешна свобода. Тук са цитирани думите на Ю. Трифонов по повод 600-годишнината на Куликовската битка: „Смисълът на Куликовската битка не е в това, че са паднали стените на турмата, а в това, че са паднали стените на страха..."

По-нагътък авторката излага свои мисли и разсъждения за романа на В. Дудинцев „Белите одежди", който според нея е не толкова литературно, колкото обществено явление. В. Дудинцев показва неминуемата гибел на мисълта в условията на авторитарността, невъзможността да съществува и да се развива мисълта извън диалектиката, извън свободния обмен на мнения. В. Дудинцев показва същността на връзката между свободата на научната и обществената мисъл и съдбата на целия народ. Писателят се вълнува не толкова от съдбата на генетиката, колкото от съдбата на идеите в условията на безпрекословното подчинение на едновластната воля.

Спряно е вниманието на читателя и върху романа на Ю. Трифонов „Изчезването", отпечатан в бр. 1 на сп. „Дружба народов" (1987). Главна причина за тежкото неблагоприятно развитие в обществения и държавния живот и авторът, и героят (тук героят е пряк рупор на авторските идеи) смятат „необоснованата увереност в стопроцентовата правда". Тази увереност, възведена в догма, е безплодна увереност, насочена е към злостно унищожение, принципност, обърнала се в своята противоположност — най-неприемливата черта на идеологическия живот и за Трифонов, и за Дудинцев.

В края на 1986 — началото на 1987 г. са публикувани в списанията няколко крупни произведения, тематически свързани с биологията: повестта на В. Амлински „Оправдан ще бъде всеки час...", романът на В. Дудинцев „Белите одежди" и „Зубърът" на Д. Гранин. Създадени в различни жанрове, тези произведения в едно отношение сякаш се допълват взаимно — пише Н. Иванова. У Дудинцев най-силно е изобразена тактиката и стратегията на борбата, нужни, за да победи доброто. Д. Гранин е написал документална повест за личността на крупния учен-генетик Николай Тимофеев-Ресовски; В. Амлински — спомени за своя баща, професор по биология. В поевата на тези три толкова различни, но близки по материал творби Н. Иванова вижда известна закономерност. Именно законите на природата, истинските закони на развитието на живота, неговото разнообразие отговарят героите и на трите романа. Генетиката следва живота, на

нейната страна е природата — най-сладкият аргумент и най-крупният защитник. А на страната на противниците — само премеини сили: властта, схоластиката, демагогията. Днес тези сили — пише авторката — може да не се сторят, че не са сили изобщо, но вчера... „Едно не разбирам — пита един от героите от романа на Дудинцев в 60-те години. — Те бяха колко? Хиляди. А аз един. Защо те капитулираха пред мен?"

Тежка историческа загадка.

В романа „Изчезването" Ю. Трифонов разкрива ситуацията на обрканост и предаване на позициите от тези, които са извършили революцията, организирали са Червената армия, изградил са народното стопанство, но не са успели да окажат съпротива и да устоят пред силата на едновластието: тя, тази сила ги подчинява и ги смазва. Героят от романа на Трифонов Николай Баюков е обзет от чувство на апатия пред връхлетелия ги (него и неговите съратници) терор в 37-ма година. Той не е в състояние да се справи със ситуацията — не е в състояние дори безстрашно да я осмисли. Независимо от всички явни признаци на надигашите се събития, той си дава вид, че всичко е нормално.

Самозамата на бившите червени командири е родена от страх и неувереност. Самозамата е определила и невярно избраната линия на поведение, довела до краха.

Времето на създаването на „Изчезването" не е време на обществен подем, а време на спад и разочарование, на появилата се отново безнадеждност, на чувство на историческа безизходност, нарастване на равнодушието, на конформизма, рязко спадане на социалния тонус, затлъчване на духовността. Начало на застой — още по-рязък и контрастен в сравнение с така неотдавна разкрилите се възможности.

В. Дудинцев поставя своите герои в реална историческа среда, сред реални, смъртно опасни събития, последвали съсията на ВАСХНИЛ в 1948 г. Съчетаването на историзма и белетристиката изисква особено съшиване „без шева", майсторски описани детайли, тъй като нарушенията срещу истината на бита заплашват с отдръпване на читателя, който при четенето мобилизира собствените си спомени — „близката" история провокира тъкмо личния опит и сравняването му с опита, отразен в книгата.

Следващият роман, на който се спира Н. Иванова, е „Децата на Арбат" на А. Рибакон. В центъра на романа се кръстосват две истории: „голямата" история (Сталин и неговото обкръжение) и „малката" история (Саша Панкратов и неговите другари). Децата на Арбат и „бащите" от улицата на режима в Москва...

А. Рибакон е написал роман за своето поколение — той има автобиографична основа, но не тя определя неговата същност. Същността на романа се състои в това, че нишката на личната биография става историческа, че съдбата на поколението е осмислена от писателя като съдба на страната. „Бащата на народите" се опитва да подмени със себе си, със своя култ, със своята власт истинските бащи на тези деца,

за което точно и недвусмислено е казано в поемата на А. Твардовски „С правото на паметта“. Фараисейските думи „децата не отговарят за бащите си“ имат и друг, страшен смисъл — отричане на децата от своите бащи:

Благодари отцу народов,
Что он простил тебе отца
Родного...

... Пять кратких слов...

Но год от года

На нет сходили те слова,
И звание сын врага народа
Уже при них вошло в права.

В печата практически едновременно, в едни исторически момент се появява и взаимно осветлиха произведения за „бащите и децата“. Плачът на майката за сина („Реквием“ на А. Ахматова), плачът на сина за бащата („С правото на паметта“ на А. Твардовски). Така се волучи в литературната ситуация на годината, че именно децата на епохата разказват днес за своята нестихваща болка. Драматични страници за нещастни детски съдби съдържат повестите на П. Приставкин, Ф. Искандер. За нещастните „деца“, сираците от 37-ма г., се разказва в „Изчезването“ на Ю. Трифонов. Тези произведения — пише Н. Иванова — са не само литературни факти, но и извънредно силни човешки документи — документи на свидетели и участници в събитията. Границата между „художественото“ и „автобиографичното“ понякога е трудно да се прокара, пък дали е и необходимо? — пита авторката.

Тези произведения допълниха и коригираха съществено нашите исторически представи — и романът „Децата на Арбат“ заема своето място сред тях. Романът коригира преди всичко представите ни за 30-те години и за това, какво представлява историческата личност, какво е това историческа личност. За автора не съществува йерархия — Саша Панкратов е не по-малко историческа личност от Сталин и в спора, който се води скрито по страниците на романа между позицията на Сталин и позицията на Саша, победител излиза все пак 23-годишният заточеник, а не този, в чийто ръце е съсредоточена колосална власт и сила.

В крайна сметка А. Рибакон показва историческата немощ на тази сила, безперспективността на тази власт, след като тя не е способна да сломи моралния дух и устойчивост дори на един млад човек. Ето защо самото му съществуване, неговата вътрешна свобода съдържат в себе си реална заплаха за властта. И властта знае и разбира това.

Но защо литературата днес така внимателно, така съсредоточено се опитва да анализира горчивото минало?

Един от най-главните въпроси, лежаш в основата на този процес, е опитът да се изясни доколко всичко случило се е закономерно. Изиграли ли са тук своята роля „безпощадните

закони“ на историята или историята посредством усилията на апарата, начело на който е стоял Сталин, е била насочена по безпощаден път? Ако „законите“ на историята са познаваеми (макар и със закъснение), следователно те са управляеми. Следователно предприетото изследване — не само на фактите, събитията, но и на цялата логика в дейността на отделните лица, „съставящи“ историческите вектори — може да доведе до прогнози на съвременното общество развитие.

Успял ли е писателят да разкрие историческата логика на станалото? А. Рибакон е успял да направи това — не толкова чрез повествованието за различните слове на обществото, подложени по различно време на репресии, но и чрез вътрешните монолози на Сталин. Този герой притежава в романа наистина страшна логика, разсъждавайки например не за една, а за няколко революции и за техните неизброими жертви, през които той прекарва страната, подготвяйки „новата“ революция — срещу изпитаните ленински кадри.

Независимо че произведенията на Ю. Трифонов, А. Рибакон, В. Дудинцев са родени в еднакви исторически условия, съществували в средата на 60-те години, те безусловно спорят, и то не за това какво е добро и какво е зло — в това отношение писателите са единомишленици, — но те спорят за стратегията на доброто, борещо се със злото, спорят за стратегията на поведението на човека, притежаващ „самоустойчивост“, честност и порядъчност, спорят за тактиката на поведението. Размислите на писателите за тактиката и стратегията на поведението на доброто в условията на злото са резултат от засилването на антидемократическите сили.

Но и при най-тежките условия истинската литература си остава литература — пише в заключителната част на статията си Н. Иванова. — Великият завет на „вътрешната свобода“ е унаследен от руската и съветската класика. Литературата изпълнява своя най-голям дълг — разкрива истината за времето, за историята, размишлява върху уроците на съвременността, уроците на поражението — и победи!

В бр. 11 са поместени и статията на Г. Ломидзе „Да ценим дружбата“ — в нея се разглежда някак сложни нерешени проблеми на многонационалната съветска литература; статията на Е. Черняева, посветена на младите прозници, наричани според съществуващата традиция да се делат писатели на възрастови поколения „тридесетгодишните“.

Редакцията е сметнала за целесъобразно да отдели в юбилейния брой значително място на раздела „Публикации. Спомени. Съобщения“. В него са включени материали за Сергей Есенин, за К. Федин, спомени на Н. Гордон; статии, писма и дневници на Е. Чарниц; писма на Т. Драйзер до съветски кореспонденти.

Мария Блажева

„DEUTSCHE VIERTELJAHRSSCHRIFT für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte“, Щутгарт, 1986, кн. 3.

Основен материал в рецензираната книжка на „Немски тримесечник за литературознание и духовна история“ е изследването на проф. Бернд В. Зайлер от университета в Билфелд „Ироничен стил и реалистично впечатление. За едно привидно противоречие в повествователното изкуство на Томас Ман“.

Авторът изказва мнението, че за иронията на Томас Ман отдавна вече всичко е изречено и вече достатъчно е писано за неговия реализъм. Все пак остава един неразглеждан проблем, който става основание за настоящото изследване. Това е липсата на пряка връзка между иронията и реализма, което пък поставя въпроса, как тези две категории съжителствуват в творчеството на Томас Ман.

Проф. Зайлер отбелязва, че под *реализъм* обикновено се разбира сериозното, неотклоняващо се повествование, което цели да покаже нещата такива, „каквито са“. А под *ирония* се разбира по-скоро някаква агресивна към действителността форма, тенденцията към присмех или дори подигравка, така че тук допълнително се включва и мнението на разказвача за изобразяваната действителност и това мнение — още преди нейното възприемане — ни настроява против нея. Но ако двете категории съществуват едновременно в една творба, какъв е този реализъм и каква е тази ирония, пита се авторът на изследването.

Подобни въпроси изглеждат ланчески, понеже литературната наука отдавна ги е преодоляла посредством различни тълкувания, а и самият Томас Ман е дал ключовите думи за тези обяснения. В беседата си „Изкуството на романа“ (1939) той посочва, че иронията не притоверечи на принципа на обективността, когато в своята всеобхватна форма се простира върху всичко, когато означава дистанция спрямо всички неща. Истинската ирония, а следователно и неговата, на Томас Ман, ирония съвсем не означава подигравка или присмех, а „ведър, обхващащ цялото поглед“, тоест позиция на „непомячавана от никакъв морализъм обективност“, което е принципът на художествената обективност изобщо, заключава проф. Зайлер.

По-нататък авторът смята, че литературната наука, занимавайки се с този проблем, винаги е недоглеждала едно нещо: иронията у Томас Ман се явява по различен начин и много по-непосредствено, отколкото у повечето други писатели, на които той се позовава, за да утвърди понятието „ироничен обективизъм“. В сравнение с Томас Ман например у Гьоте или у Толстой, у Фонтане или у Флобер могат да се открият само отделни случаи на ирония. Проф. Зайлер отбелязва, че ако тъкмо иронията се издигне като основна добродетел на реалистичното повествование, това ще представлява във висша степен произволно манипулиране с понятието. Защото, когато си служим с поня-

тието „ирония“ за обозначаване на един стил, съвсем нямаме предвид нормални случаи на повествование с известна дистанция спрямо нещата, а някаква по-особена форма. И тъкмо при Томас Ман се натъкваме на такава форма, която подсказва, че тук не може да се говори за обикновен реалистичен стил на повествованието. Не е случайно, че досега никой не се е опитал да докаже „обективността“ на Томас Мановото творчество посредством неговите иронични черти, защото там, където става дума за реализъм, такива черти по-скоро липсват. Обратно, когато някой разглежда иронията в творчеството му, подчертава онези художествени моменти, които излизат извън рамките на реализма. Тъй че сближаването на двата аспекта не може да обясни в какво отношение се намират те у Томас Ман, заключава авторът на статията.

В следващото си изложение проф. Зайлер се обръща към въпроса, с какво изобщо е характерна иронията у Томас Ман. Той смята, че на тази тема са натрупани немалко разсъждения, но неяснотата си остава по-голяма, отколкото може да се предположи. Тази неяснота се дължи преди всичко на дългата история, която има понятието *ирония*, по-точно на колебанията при неговото формулиране. Това дава повод на автори като Мартин Валзер изобщо да оспорват съществуването на ирония у Томас Ман. Колебанията произлизат и от разпространената склонност винаги да се търсят светогледните подбуди за наличието на ирония, нейната насоченост, без да се разглежда изваята й в езика. Но иронията е преди всичко начин на изразяване, тоест словесна форма, посочва авторът. Едва при по-нататъшното разглеждане може да се установи, че множеството иронични ефекти са довели до съществуването на иронично отношение у даден писател. Никой не би нарекъл един автор ироничен, ако не посочи езиковата форма на иронията в неговите произведения. Едва когато се определи тази форма, може да се спори за силата и обсега на иронията, но вече не и за нейната наличност.

Проф. Зайлер разглежда различни видове ирония, проявяваща се у някои немскоезични писатели. При това той отбелязва, че обичайното определение за иронията е следното: похват, при който се изказва противното на онова, което се мисли, но така, че да проличи намисленото. Това определение е само приблизително вярно, смята проф. Зайлер. Един по-прецизен анализ на начините на изразяване показва, че не всички деформации на изказа подхождат еднакво добре за създаването на иронични ефекти. Например неодобрителни изявления — като израз на признание — са далеч по-неподходящи, отколкото одобрителни — като израз на пренебрежение. Авторът посочва и други примери на подобни несъответствия. Но те според него нямат отношение към разглежданата в статията проблематика. Защото всеки, който е запознат със стила на Томас Ман, веднага ще схване, че иронични изявления от такъв вид практически не играят

роля в произведенията на писателя. Те се срещат най-често в репликите на отделни персонажи, но не и в отношението към героите и действителността от страна на самия Томас Ман. Но щом иронията в истинския смисъл на думата не се долавя в произведенията на Томас Ман, как става така, че той се възприема като ироничен разказвач?

За да отговори на този въпрос, авторът на статията изследва детайлно езиковите конструкции и форми на изказ в различните творби на писателя. Така той определя основното отношение на Томас Ман към описваните от него събития и лица. Проф. Зайлер смята, че това отношение може да бъде изразено с понятието *отчуждение*. Но това понятие не разкрива всичко, не разкрива и най-същественото. Защото под „отчуждение“ се разбира нещо отрицателно, разбира се изстраждането на това състояние и необходимостта от неговото преизмиване. Посланието обаче, което стои зад Томас-Мановата представа за отчуждение, е друго. То говори, че отчуждението е нещо отличаващо; то обременява човека, но в същото време го прави по-изтънчен, възвисява го, облагородява го. Следователно темата на Томас Ман не е отчуждението, а възхвалата, дори гордостта от отчуждението. Тук се манифестира увереността, че отчуждението, макар да ни причинява страдания, е белег на избраност. Онези, който винаги се чувства самотен и неразбран от света, ще се преоткрие в творбите на Томас Ман, но вече утвърден и издигнат, приобщен към „необикновените“, „особените“, споделяя съдбата на една по-изискана част от човечеството, отбелязва проф. Зайлер.

Именно съдържаният ироничен поглед към действителността е израз на тази издигнатост над нещата. Този поглед разбира, че великото не е чак толкова велико, а незначителното не е чак толкова незначително, както това се представя пред непретенциозния ум; онези,

който наистина познава света, има по-малко категорично отношение към нещата. Когато приемем едно подобно становище като *зряло* и го направим свое собствено, започваме да виждаме действителността в „истинската светлина“ и този поглед не е непременно ироничен. Или — обобщава авторът, — реалистичното впечатление, което остава творчеството на Томас Ман, възниква винаги поради обстоятелството, че в момента желязо да видим света тъкмо такъв, какъвто ни го представя писателят.

Впрочем не всеки читател ще възприеме този „поглед“; ясно е, че онези, които съзират в отчуждението само социално зло, вкоренено в собствените системи, ще говорят с гняв за всяко негово проявление. Например Бертолт Брехт нарича Томас Ман „производител на изкуствени, суетни и безполезна книги“, дори настоява тези книги да бъдат забранени, смята ги за обществено опасни. Но изкуството „не е сила, то е само утеха“, подчертава самият Томас Ман. Проф. Зайлер се присъединява към тази оценка, смята я за по-правилна и като доказателство посочва, че Томас Ман е все така чеген автор и неговото творчество продължава да дарява художествена наслада.

В заключение се изтъква, че иронията, като обрат на речта, при който се разбира противоположното на изказаното, не се среща в произведенията на Томас Ман. На нейно място обаче възниква цяла система от *преувеличени* и *омаловажавания*, в която значими неща се представят като незначителни, а нищожни се надделяват. По този начин действителността, макар и да получава известен карикатурен вид, не се „разрушава“. Това е причината творчеството на Томас Ман да въздейства реалистично.

Венцеслав Константинов

КУБА

„CASA DE LAS AMÉRICAS“, La Havana,
número 159, 1986.

Една от главните задачи на голямото кубинско двумесечно литературно-обществено списание „Casa de las Américas“, излизащо в столицата Хавана като орган на едноименния национален институт за културни връзки с латиноамериканските и другите страни, е да дава широка и задълбочена представа на читателите за развитието на латиноамериканските национални култури и литератури с редица материали, представящи културната история, литературата и всичко онова, което в другите страни се пише за тях — особено в специални книжки по разни поводи.

В специалната кн. 159 от 1986 г. е представено развитието на бразилската литература и култура. За да подчертае значението на тази специална книжка, редакцията на списанието заявява в уводната статия, че „сме изпълнени със задоволство да представим най-голямата страна на нашата Америка, тъй близка до Куба с характерните си коренини особености, да я представим в тези моменти, в които се развива демократичният процес, и това ни изпълва с радост“. А по-нататък се подчертава: „Защото там изпъкват големи фигури на бразилската литература, някоя от които институтът „Casa de las Américas“ е имал вече възможността да защити заедно с книгите им, като видни писатели романиста Жоржи Амаду, поета Карлуш Друманд де Андраде, литературния критик и есеист Антониу Кандиду и др.“

В тази обемна специална книжка на сп. „Каса де лас Америкас“ са представени такива ярки поетеси, чието творчество е изпълнено с дълбок лиризъм и колоритно разнообразие, като Сесилия Мейрелеш, Аделия Праду, поетите Тиагу де Мелу и Мариу Фаустину, белетристките Кларисе Леспектор и Лижия Факулдеш Телеш, чиито произведения са проникнати от дълбок реализъм и ярък психологизъм, белетристите Антониу Кажаду, Далтон Тревизан, Жоау Антониу и редица други, даващи до голяма степен облика на съвременната бразилска художествена литература, някои от които за съжаление все още не са преведени у нас.

Книжката започва с компетентно написаната статия „Ремишления върху бразилската култура“ от Селзу Фуртаду — сегашния министър на културата на Бразилия, автор на ярката книга „За новото освобождение“ (1982), свързана с културния подем след падаването на диктаторския режим. В тези ремишления Фуртаду прави широк анализ на историческото и културното развитие на Бразилия, на нейните аспекти и типични характеристики, като свързва всичко това с развитието и с колорита на художествената литература през всичките й досегашни периоди, и особено със съвременността. Така Селзу Фуртаду критикува денационализаторската роля на португалските колонизатори от миналото, които обаче са оставили своя език в огромната бразилска земя. Макар колониалният период да е продължил цели три века, той не можал да изкорени самобитната култура на местното население и с течението на времето се обособил самостоятелната бразилска национална култура и литература. Големите й творци — световноизвестните белетристи Жоржи Амаду, Грасилиану Рамош и др., поетите с ярък лиричен и колоритен стил — Карлуш Друмонд де Андраде, Тиагу де Мелу и др. — напълно доказват разсъжденията на Селзу Фуртаду. И той неслучайно подчертава: „Бразилската култура е един от обилните плодове на прогреса...“, като по-нататък допълва: „При най-различни форми тези движения за прогрес се свързват в едно и изразяват проблемите, които се координират с културата и народа.“ Нелучайно авторът се обосновава и с развитието на бразилските културни и литературни процеси, за да разкрие един нов синтез, способен да изрази редица образи на бразилската културна личност, която може да се дефинира с консолидицията с критическите аспекти в тази насока, и, както той дословно подчертава, „за да изпъкнат основните черти на народните

маси“. Тази критическа статия на Селзу Фуртаду е образец не само на обективно разглеждане на бразилското културно и литературно развитие, но и на критическото отношение към сегашните проблеми на бразилската култура.

Друго важно изследване, което хвърля обилна светлина върху тези въпроси и ги поставя в по-конкретна и разширена форма, е статията „Култура и демокрация“ от бразилския литературен критик и историк Октавиу Йанни, който е и виден социолог и есеист. Той разглежда въпросите, свързани с развитието на съвременната култура и литература в Бразилия, с развитието на нейните демократични устои, за защитата на културата и демокрацията от атаките на зловредни и прикрити агенти на предишните диктаторски управления. Той се спира на такива значителни бразилски автори, у които е залегнала координацията на демокрацията с литературата, като белетристите Жозе Алешкар, Мачаду де Асиз, Лима Бартеу, Мариу де Андраде, Ерику Верисиму, Еукулдеш да Кунха и др., в чиито произведения се разглежда положението на бразилския гражданин и селянин, с техните племенни черти и обичаи, с техните наисни, черпени от други култури, като се свързват умело и националният и социалният въпрос. Така е например в романите „Тежният край на Поликарпио Гуарезна“ от Лима Бартеу, „Сухата земя“ от Грасилиану Рамош, „Макуанама“ от Мариу де Андраде и др., за да не се спираме на социалните и силно психологически романи на Жоржи Амаду, много от които са преведени на български език, както и на други, чрез които нашият читател вкуси от пестротата и колоритната панорама на бразилския живот. Октавиу Йанни подчертава, че „народът е този, който е големи усилия развива и задълбочава въпросите на демокрацията в различните социални сектори сред обществото, за да обобщи, че „всичко това определя присъствието на този народ в борбата за демокрация...“.

Във всички художествени и критически материали на тази богато съставена специална книжка на сп. „Каса де лас Америкас“ се подчертава с особена сила приносът на културата и литературата за изграждането на съвременния живот в огромната бразилска земя, в същност на прогресивните сили да защитят не само демокрацията, но и културата, а също и будните гласове, отстояващи новия живот, в който се раждат нови поети, белетристи, есеисти и др., в унисон с прогресивния свят.

Жак Билте